

ПРИРАЧНИК
**ПОВРЕДА
НА ПРИВАТНОСТА
И ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО
НА ИНТЕРНЕТ**



МЗМП

ABA
AMERICAN BAR ASSOCIATION
Rule of Law Initiative

ПРИРАЧНИК:

ПОВРЕДА НА ПРИВАТНОСТА И ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО НА ИНТЕРНЕТ – КАКО ДА СЕ ЗАШТИТИШ?

Скопје, 2022 година

Издавач: Македонско здружение на млади правници (МЗМП)
ул. „Донбас“ бр. 14/1-6 1000 Скопје
www.myla.org.mk | contact@myla.org.mk
тел. 02/ 3220 870

Автори: Маја Атанасова | Арбен Гудачи

Уредник: Мартина Дранговска Мартинова

Лектура: Абакус

Дизајн: Бригада дизајн

Печати: Арт принт студио

Тираж: 250 примероци

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје
342.738:004.738.5(035)
364.636-053.6.004.738.5(035)
316.624-053.6.004.738.5(035)

АТАНАСОВА, Маја

Злоупотреба на личните податоци и врсничко насилство на интернет – како да се заштитиш? : прирачник / [автори Маја Атанасова, Арбен Гудачи]. – Скопје : Македонско здружение на млади правници, 2022. – 17 стр. : илустр. ; 15 см

Библиографија стр. 17

ISBN 978-608-4843-60-3

1. Гудачи, Арбен [автор]

а) Лични податоци – Злоупотреба – Интернет – Прирачници б) Врсничко насилство – Интернет – Заштита – Прирачници

COBISS.MK-ID 57410565



МЗМП



Изјавите и анализите пренесени во оваа анализа се исклучиво на авторите и не се одобрени од Домот на делегатите или од Одборот на гувернерите на Американската адвокатска комора, ниту од Иницијативата за владеење на правото на Американската адвокатска комора, ниту пак ја претставуваат позицијата или политиката на Американската адвокатска комора/ Иницијатива за владеење на правото. Ништо во овој прирачник не треба да се смета за давање правен совет за конкретни случаи. Содржината е одговорност на Македонското здружение на млади правници и не мора да ги одразува ставовите на донаторот или на АБА/АБА РОЛИ.

Содржина

Вовед	5
--------------------	----------

I ПОВРЕДА НА ПРИВАТНОСТА НА ИНТЕРНЕТ	7
---	----------

- | | |
|--|---|
| 1. Што се лични податоци? | 7 |
| 2. Што е обработка на лични податоци? | 7 |
| 3. Дали имам право да побарам да се избришат/
уништат моите лични податоци доколку веќе
ги имам споделено односно дадено?..... | 8 |
| 4. Дали доколку сум на јавен настан (концерт,
кино, протест и слично), можам да забранам
да се користи фотографија и/или снимка на
која се гледам? | 8 |
| 5. Дали за да некој сподели моја фотографија
на интернет е потребна мојата согласност?..... | 9 |
| 6. Дали имам право да споделам слика на мојот
профил на социјална мрежа, која е направена
со мојот телефон, а каде има и други лица без
нивна согласност?..... | 9 |
| 7. Дали правењето на „принт-скрин“ од
фотографија од затворен профил и објавување
и/или споделување со други лица е повреда
на правото на заштита на лични податоци?..... | 9 |
| 8. Дали можам да пријавам семејно или
врсничко насилство кај класниот раководител, | |

директорот или друг наставник без
жртвата да даде своја согласност? 10

9. Каде можам да пријавам доколку е повредена
мојата приватност? 10

II ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО НА ИНТЕРНЕТ..... 11

1. Што е врсничко насилство (булинг)? 11

2. Дали доколку споделувам лаги или
засрамувачки фотографии/видеа од мој
соученик на социјалните медиуми вршам
врсничко насилство? 11

3. Како да спречам моите лични податоци да
се користат за да ме манипулираат или
понижуваат на социјалните мрежи? 12

4. Мислам дека сум жртва на булинг, но не сум
сигурен/на, како да препознаам дали се
работи за тоа? 12

5. Дали е булинг доколку 13

6. Каде можам да се обратам за поддршка
и помош во случај на булинг? 14

7. Што можам да преземам доколку сум
сведок на булинг? 14

III КАКО ДА СЕ ЗАШТИТАМ? 15

Неколку совети како да си ги заштитиш
своите лични податоци 15

Што можеш да преземеш за да го намалиш
ризикот од онлајн врсничко насилство 16

Извори 17

Вовед

Живееме во време на информации и напредокот на технологиите овозможи побрза и полесна интеракција на далечина преку социјалните платформи. Сепак, слободниот проток на информации и масовното користење на социјалните медиуми нè изложува на различни ризици и опасности, како што се повреда на приватноста и врсничкото насилство. Иако тие се случувале и пред појавата на интернетот и се сè уште присутни и „офлајн“, со користењето на интернетот злоупотребата на личните податоци и врсничкото насилство добиваат нови облици и нов простор. Ова не значи дека треба да ги одбегнуваме омилените социјални мрежи и целосно да се „исклучиме“ од комуникацијата на интернет. Но, од големо значење е да бидеме добро информирани за можните опасности и за начините како да ги избегнеме.

Прирачникот е подготвен од Македонското здружение на млади правници (МЗМП) и е наменет пред сè за учениците во средните училишта, но може да биде корисен и за нивните родители/старатели, наставници и социјални работници, како и за другите професионалци кои работат на планот на заштитата на детските права.

Прирачникот го сочинуваат три дела:

I. ПОВРЕДА НА ПРИВАТНОСТА НА ИНТЕРНЕТ

– во овој дел се појаснува што се подразбира под лични податоци и обработка на лични податоци и низ конкретни примери се дава одговор на прашањата што е повреда на приватноста и каде може да се пријави.

II. ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО НА ИНТЕРНЕТ

– во овој дел е разработено насилството меѓу врсници, попознато како булинг, со посебен акцент на сајбербулингот. Овде ќе стане збор за препознавање на врсничкото насилство во конкретни ситуации и за тоа што може да се преземе во таков случај.

III. КАКО ДА СЕ ЗАШТИТАМ?

– третиот дел содржи неколку совети со чија примена може да се намали ризикот од повреда на приватноста и врсничко насилство на интернет.

Доколку имате прашања во врска со оваа тема, не двоумете се да го контактирате **Македонското здружение на млади правници (МЗМП)** на 02-3220-870 или на contact@myla.org.mk.

I. ПОВРЕДА НА ПРИВАТНОСТА НА ИНТЕРНЕТ

1. Што се лични податоци?

Лични податоци се името, презимето, матичниот број, домашната адреса, електронската пошта, телефонскиот број, бројот на твојата кредитна картика, податоците за твојата локација, IP-адресата, потрошувачките навики итн. Накратко, личен податок може да биде секоја информација која се однесува на тебе или преку која можеш да бидеш идентификуван/а, директно или индиректно. Посебни категории лични податоци се личните податоци кои го откриваат расното или етничкото потекло, политичките ставови, верските или филозофските убедувања или членството во синдикални организации, како и генетските податоци, биометриските податоци, податоците кои се однесуваат на здравјето или податоците за сексуалниот живот или сексуалната ориентација на едно лице.

2. Што е обработка на лични податоци?

Обработка на твоите лични податоци може да биде секоја активност која се врши врз твоите лични податоци – почнувајќи од нивното собирање, па сè до нивното бришење или уништување. На пример, кога учествуваш во наградна игра, отвораш клуб-картичка за попусти или профил на социјална мрежа, ти даваш

согласност за обработка за твоите податоци. Институциите или компаниите кои обработуваат податоци се наречени контролори.

3. Дали имам право да побарам да се избришат/ уништат моите лични податоци доколку веќе ги имам споделено, односно дадено?

Без разлика дали сам/а си ги споделил/а личните податоци или тие се споделени од трето лице, имаш право да побараш тие да бидат избришани, односно уништени. Доколку личните податоци се споделени со твоја согласност, ти можеш да ја повлечеш согласноста со цел тие да бидат избришани. Сепак, ова право не е апсолутно зашто во одредени случаи постојат законски обврски за чување на податоците, па тие нема да можат да бидат избришани (на пример, податоците во твоето училишно досие).

4. Дали доколку сум на јавен настан (концерт, кино, протест и слично) можам да забранам да се користи фотографија и/или снимка на која се гледам?

На места каде што се одржуваат јавни настани се намалува нивото на приватност што ја имаме. На јавните настани, најчесто при влезот, стои известување дека настанот се снима и дека дел од него или целиот настан може да биде јавно достапен за сите. Тоа значи дека со самото твое присуство ти си дал/а согласност да се користат твои фотографии или снимки од настанот. Во ваков случај, можеш да побараш твојата фотографија да се избрише само доколку е несоодветна во однос на целта за којашто е направена.

5. Дали е потребна моја согласност за некој да сподели моја фотографија на интернет?

Да, секогаш кога некој споделува твоја фотографија, тој е должен да ја обезбеди твојата согласност. Во спротивно, имаш право да бараш истата да биде избришана. Согласноста не мора секогаш да биде писмена, особено доколку фотографијата се споделува од страна на твоите пријатели или од членови на семејството. Во овој случај е доволна усна согласност. Сепак, кога станува збор за деца, а фотографијата се споделува од страна на училиштето или од друго правно лице, е потребна писмена согласност од твоите родители/старатели.

6. Дали имам право на мојот профил на социјална мрежа да сподамам слика што е направена со мојот телефон на која има и други лица, без нивна согласност?

Секогаш кога на една фотографија има и други лица, тие треба да бидат информирани и согласни пред таа да се објави, без оглед на тоа што фотографијата е направена од твојот телефон.

7. Дали правењето принт-скрин од фотографија од затворен профил и нејзиното објавување и/или споделување со други лица е повреда на правото на заштита на личните податоци?

Да, секоја обработка на личните податоци надвор од целите поради кои се објавени е повреда на правото за заштита на личните податоци. Не е дозволено да пре-

земаш, односно да направиш принт-скрин на фотографии од туѓи профили, без разлика дали станува збор за отворен или за затворен профил. Ова не се однесува на ситуации кога споделуваш јавна објава на авторот со цел таа да стаса до повеќе лица.

8. Дали можам да пријавам семејно или врсничко насилство кај класниот раководител, директорот или кај друг наставник без жртвата да даде своја согласност?

Во случај на семејно или врсничко насилство твоја обврска е да го пријавиш кај класниот раководител, педагогот или кај друго надлежно лице во училиштето, со цел ученикот да добие соодветна заштита. Директорот на училиштето е должен да пријави во соодветните надлежни органи, кои понатаму преземаат соодветни активности. Во овој случај не е потребна согласност од жртвата затоа што на прво место е заштитата на правата на децата.

9. Каде можам да се обратам доколку сметам дека е повредена мојата приватност?

Доколку сметаш дека ти е повредено правото на заштита на личните податоци, можеш да поднесеш барање до Агенцијата за заштита на личните податоци (АЗЛП) на нивната веб страница www.dzlp.mk. За таа цел, во барањето треба да ги наведеш твоите лични податоци и податоците за контролорот кој, според тебе, го повредил твоето право на заштита на личните податоци.

II. ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО НА ИНТЕРНЕТ

1. Што е врсничко насилство (булинг)?

Насилството меѓу врсници, познато и под терминот булинг, е облик на однесување што трае подолго време, се повторува и е насочено кон исто лице. Станува збор за намерно и свесно постапување со намера другиот да се повреди или да се заплаши, при што насилникот има поголема сила или влијание во друштвото од жртвата. Врсничкото насилство може да има облик на навредување, исмевање, омаложување, озборување, ширење лаги и гласини, физичко насилство, заканување и сл. Тоа може да се случува во реалниот живот и онлајн, односно на социјалните медиуми, платформите за пораки или игри итн. (сајбербулинг).

2. Дали вршам врсничко насилство доколку на социјалните медиуми споделувам лаги или засрамувачки фотографии/видеа од мој соученик?

Да, ова е пример за сајбербулинг кој, исто така, може да има облик на испраќање навредливи или заканувачки пораки, фотографии и видеа преку платформите за пораки. Исто така, и лажното претставување како некој друг за да се испраќаат злобни пораки во негово/нејзино име преку лажни профили претставува сајбербулинг.

3. Како да спречам моите лични податоци да се користат за да ме манипулираат или понижуваат на социјалните мрежи?

Размисли двапати пред да споделиш што било на дигиталните платформи – тоа може засекогаш да остане онлајн и да се искористи подоцна со цел да ти се нанесе штета. Не споделувај ги твоите лични податоци, како што се домашната адреса, телефонскиот број или името на твоето училиште. Информирај се за подесувањата за приватност на социјалните мрежи што ги користиш и користи ги опциите како што се: ограничувања за тоа кој може да го види твојот профил, пријавување пораки и профили и блокирање лица.

4. Мислам дека сум жртва на булинг, но не сум сигурен/на. Како да препознаам дали се работи за тоа?

Сите ситуации кога децата и младите се вклучени во конфликти не може да се сфатат како булинг. Најдобро е да се запрашаш себеси: Дали неговото/нејзиното однесување е со намера да те повреди? Дали продолжува да се случува? Дали се работи за моќ – дали тој/таа е постар/а, посилен/на или повлијателен/на од тебе? Доколку одговори со „ДА“ на сите три прашања, многу е веројатно дека се работи за булинг.

5. Дали е булинг доколку...

<p>...сум дел од онлајн група во која се исмева или омаловажува друго лице кое не е член на групата?</p>	<p>Ако исмевањето или омаловажувањето се случуваат со намера да се повреди или да се навреди лицето и тоа има последици за него во реалноста, станува збор за булинг.</p>
<p>...објавувам и/или споделувам разговори или дел од разговори што ми биле доверени лично мене?</p>	<p>Ако споделуваните разговори имаат за цел да се повреди одредено лице, тогаш тоа е булинг. Во спротивно, може да стане збор за повреда на приватноста.</p>
<p>...директно не малтретирам, исмевам или омаловажувам некое лице, но ги прифаќам шегите наменети за него и се смеам, дури и кога лицето е присутно и гледа?</p>	<p>Ова е пример за булинг што го прави група лица. Секој член на групата може да има различна улога, но сепак да придонесува за булингот.</p>
<p>... на социјалните мрежи споделувам материјал со кој се исмева или се омаловажува друго лице, иако јас не го објавувам тоа?</p>	<p>Без оглед на тоа кој првично ја објавил конкретната содржина, со поддржувањето и споделувањето на истата вршиш булинг.</p>
<p>...го избегнувам лицето што се обидело да пријави дека е жртва на булинг?</p>	<p>Исклучувањето претставува индиректна форма на булинг. Со тоа, не само што го поддржуваш насилникот туку и даваш свој придонес во статусот на жртва на лицето кое е предмет на булинг.</p>

6. Каде можам да се обратам за поддршка и помош во случај на булинг?

Ако сметаш дека си изложен/а на булинг, првиот чекор што терба да го направиш е да побараш помош од некој кому му веруваш, како што се родителите, близок член од семејството или кое било друго возрасно лице во кое имаш доверба. Во училиштето може да му се обратиш на психологот или на омилениот наставник. Помош и поддршка можеш да побараш и од организациите кои работат со млади. Доколку булингот се случува на социјална платформа, блокирај го насилникот и формално пријави го неговото однесување на самата платформа. Може да биде корисно да собереш докази – текстуални пораки и кадри од екран (скриншот) од објавите – за да покажеш што се случувало. За да запре булингот, клучот е во неговото пријавување. На тој начин ќе му се покаже на насилникот дека неговото однесување е неприфатливо. Доколку се наоѓаш во непосредна опасност, повикај полиција.

7. Што можам да преземам доколку сум сведок на булинг?

Секој може да стане жртва на булинг. Ако забележиш дека вакво нешто му се случува на некој друг, обиди се да му дадеш поддршка. Доколку жртвата сепак не сака да го пријави случајот, тогаш помогни ѝ да најде возрасно лице од доверба кое ќе може да ѝ помогне да се справи со ситуацијата. Запомни дека во одредени ситуации последиците од булингот може да бидат и опасни по животот.

III. КАКО ДА СЕ ЗАШТИТАМ?

Неколку совети како да си ги заштитиш своите лични податоци:

1. Секогаш заклучи го компјутерот или телефонот кога не го користиш.
2. Користи силна комплексна лозинка за својот компјутер и за корисничкиот профил каде било на интернет. Лозинката треба да биде составена од комбинација на алфанумерички карактери: букви (мали и големи), симболи, броеви и интерпукциски знаци. Лозинката не треба да содржи дел од твоето име и презиме или која било информација што се поврзува со тебе. За лозинка можеш да користиш фраза (песна, стих, цитат, книга, општопознат факт).
3. Не споделувај ги лозинките со никого и никогаш! Запамти ги и немој да ги чуваш во твојот паричник или чанта.
4. На својот уред секогаш применувај последна верзија на софтвер.
5. Скриј ги важните датотеки.
6. Исклучи ги непотребните сервиси и процеси.
7. Не верувај веднаш во секоја информација што ќе ја прочиташ на интернет. Добро провери го изворот на информацијата.
8. Внимавај! На интернет има многу предатори.

Што можеш да преземеш за да го намалиш ризикот од онлајн врсничко насилство

- 1.** Направи го својот профил приватен.
- 2.** Блокирај ги и пријави ги насилниците и содржината што тие ја објавуваат.
- 3.** Покани ги и прифати ги само вистинските пријатели.
- 4.** Размисли двапати пред да објавиш нешто.
- 5.** Спореди ја ситуацијата што се одвива онлајн со реалната „лице в лице“ ситуација.
- 6.** Чувај ги лозинките само за себе.

Извори:

Виртуелен водич на Агенцијата за заштита на личните податоци – Ди-пи-о (DPO) достапен на <https://www.dzlp.mk/e-tutorials/dpo/mk/story.html>

Закон за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 42/2020 и 294/2021).

УНИЦЕФ, Сајбер-силециство: Што претставува и како да се запре, **10 нешта кои тинејџерите сакаат да ги знаат за сајбер-силециството**, достапен на: <https://www.unicef.org/northmacedonia/mk/%D1%81%D0%B0%D1%98%D0%B1%D0%B5%D1%80-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D1%9F%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B5>

Приватноста на децата и младите во светот на модерните технологии, достапна на: https://privacy.mk/sites/default/files/u4/privatnosta_na_decata_i_mladite_vo_svetot_na_moderni_tehnologii.pdf





MЗМП

**Македонско здружение на млади правници
(МЗМП)**

ул. „Донбас“ бр. 14/1-6
1000 Скопје

www.myla.org.mk
contact@myla.org.mk